

ШКОЛА БЕЗ ЦЬКУВАНЬ

ДЛЯ ОСВІТЯН

2

ПОДОЛАННЯ КІБЕРБУЛІНГУ
ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА

видання перше

ТЕЗА

STUDENA

сайт
Школа без цькувань
4.no-bully.org

Партнери

**Дружній
простір**

ТЕЗА

teza.in.ua

Ця книжка безкоштовна в:

Українській
Цифровій
Бібліотеці
eЧитальня

бібліотеці
Школа без цькувань
4.no-bully.org

Настя Мельниченко

ШКОЛА БЕЗ ЦЬКУВАНЬ: ДЛЯ ОСВІТЯН

Подолання кібербулінгу. Інформаційна гігієна

Методичні рекомендації з організації
системної протидії булінгу/кібербулінгу в закладі освіти

Видання перше

Ініціатива **Дружній простір**
допомагає у комунікаціях із МОН.

Видавництво **Теза** опікується
виданнями, популяризацією
і їхнім поширенням.

Публікація підготовлена
за фінансової підтримки
Європейського Союзу. Її зміст
є виключною відповідальністю
ГО «Студена» і не обов'язково
відображає позицію
Європейського Союзу.

2024

Зміст

Вступне слово.....	6	Практикум.....	35
Як працювати з книжкою в пілотуванні.....	7	Атмосфера прийняття у класі, школі.....	36
Рамка підходу «Школа без цькувань».....	9	Календар антибулінгових заходів.....	37
Спільнота практиків.....	10	Застосування Принципу I — програма превенції є всеохопною.....	39
Теорія.....	11	Застосування Принципу II — превентивний, а не реактивний підхід.....	40
Визначення булінгу.....	12	Безпечне шкільне середовище.....	42
Форми булінгу.....	13	Робота з кібербулінгом.....	44
Булінг як «хвороба групи».....	15	Політики школи щодо булінгу та кібербулінгу.....	45
Ролі в булінгу.....	17	Інформаційна гігієна.....	48
Рушійні сили булінгу: статус і прийняття.....	19	Як школа може впоратися із загрозами віртуального світу?.....	48
Рушійні сили булінгу: оберігання «норм» групи.....	21	Як перевірити новину в медіа?.....	50
Кібербулінг.....	24	Алгоритм дій, коли хочеться поширити інформацію в Інтернет.....	52
Інформація як зброя.....	25	Правила поведінки в Інтернеті для дітей.....	53
Пропаганда, дезінформація, повідомлення розбрату.....	25	Ідеї для занять з інформаційної гігієни для дітей 7-9 класу.....	54
Піраміда ненависті та булінг, базований на упередженнях.....	28	Застосування Принципу III — регулярний моніторинг й оцінка ефективності впроваджених заходів.....	59
Якими словами говорити про мову ворожнечі та повідомлення розбрату з дітьми?.....	30	Додатки.....	60
Суть загальношкільного підходу до протидії булінгу.....	34	Протокол реагування на випадок кібербулінгу.....	61
		Приклад реакції директора на випадок кібербулінгу.....	62

Вступне слово

Діти живуть у світі, де інформація множитья та несеться, немов лавина. Онлайн-ресурси надають доступ до інформації цілодобово, без перерви. Соціальні мережі, зокрема, вплинули на формування такого явища, як «вірусність» контенту, коли інформація поширюється дуже швидко та масово.

Проте не вся інформація однаково корисна.

Велика частина такого вірусного контенту має негативний характер і може впливати на формування упереджень. Деяка з цієї інформації може містити в собі негативні повідомлення стосовно різних соціальних груп. Ці повідомлення швидко чіпляють увагу, сколихують, змушують поширити. Така реакція зумовлена еволюційними захисними механізмами психіки: наш мозок мусить реагувати на негатив та перестороги, аби людина як вид вижила. Проте, така негативна інформація може формувати не дуже добре ставлення до представників різних груп, а це, своєю чергою, може призвести до булінгу. І, звісно ж, такою нашою особливістю користуються люди, які хочуть мати з нашої поведінки певний зиск.

Зважаючи на це, нам, як освітянам, важливо надавати учням навички критичного мислення та аналізу інформації, яку вони знаходять онлайн. Адже орієнтуватися в такій кількості інформації — неймовірно важко!

Тож на цих сторінках ми поговоримо про те, як протидіяти негативній інформації, що поширюється в соцмережах, як ставитися до неї критично та як працювати із булінгом та кібербулінгом, якщо такий виник у вас у школі (закладі освіти).

Як працювати з книжкою в пілотуванні

Чи актуальною є робота саме з кібербулінгом для України? Згідно з дослідженням 2023/2024 року, проведеного ГО «Студеною», булінг за допомогою засобів електронного зв'язку входить у ТОП-5 видів булінгу за поширенням серед українських школярів 10-14 років: 21,4% дітей отримували образливі повідомлення онлайн.

Попри поширену думку, працювати з кібербулінгом окремо від булінгу беззмістовно. Чим нижчий рівень «традиційного» булінгу в закладі освіти, тим нижчим є рівень кібербулінгу. Відповідно, зниження залученості дітей до булінгу призводить до того, що учні менше цькують через інтернет.

Тому ми з вами розгортаємо системну протидію булінгу і на сторінках цієї книжки багато інформації про роботу саме з булінгом. Як саме це робити викладено в методичці (див. QR-код на [стор. 8]↴). Частина інформації з неї повторена в цьому виданні для легшого читання, та все ж у фокусі більше питання кібербулінгу та інформаційної гігієни.

Ми надзвичайно вдячні вам за те, що розділяєте з нами відповідальність бути серед перших на цьому шляху.

Видання розраховане на самопідготовку, тож структуроване у відповідний спосіб: містить Теоретичну і Практичну частини та Додатки. Воно написане спеціально для швидкого опанування небайдужими освітянами, — передовсім шкільними адміністраціями та класними керівниками, особливо середньої школи. Інформація надзвичайно сконцентрована — підсумки років наукового вивчення і практичного втілення в демократичному світі викладені на двадцяти сторінках теорії.

Для цілісного розуміння того, як і чому працює антибулінговий підхід, як його втілювати у вашому закладі, пропонуємо таку рамку роботи:

- Ознайомитися із «Календарем антибулінгових заходів» на сайті для розуміння загальної рамки робіт. →
- Далі опанувати Теоретичну частину [стор. 11] — її знання допоможе розуміти обґрунтованість підходів і коректно реагувати на нестандартні виклики, які обов'язково вам зустрінуться.
- Повернутися до доповнення «Календаря...» [стор. 37] антикібербулінговим заходами і, мірою читання, знаходити в Практичних частинах [стор. 35] тут та в методичці на сайті ↘ опис реалізації кожної з активностей. Активності з цифрової гігієни та безпеки [стор. 25] доповнюють протидію традиційному булінгу.
- Обговорити з колегами і запланувати практичне втілення антибулінгових заходів у вашому закладі освіти.

Довкола програми ми створюємо екосистему за допомогою сайту 4.no-bully.org та системи пов'язаних посилань, де ви знайдете матеріали для роздруку, візуальної підтримки; таблиці для підрахунку результатів опитування; відеотеку тощо. Посилання на них у QR-кодах.

Посилання на «Календар антибулінгових заходів»

Посилання на книжку «Школа без цькувань: для освітян. Протидія традиційному булінгу»

Рамка підходу «Школа без цькувань»

Застосовуючи пропоновані тут активності з протидії булінгу, ви втілюєте синтезований з різних ефективних методів підхід. Методи вважаються ефективними, коли їхнє застосування знижувало рівень булінгу впродовж мінімум 2-х років і в різних контекстах (країнах, типах навчальних закладів).

Принципи ефективних та доказових підходів

Превентивний, а не реактивний підхід. Ми працюємо з булінгом ще до того, як помітили його чи хтось пожалівся на нього. Працюємо на категоричне недопущення булінгу.

Школа бере на себе цілковиту відповідальність за булінг. Не звинувачує батьків, не напосідає на мішень, не вважає найбільшою проблемою булера. Основний принцип такий: якщо булінг стався — значить, школа недопрацювала.

Батьки — наші союзники. Ми не віддаємо розв'язання проблеми булінгу на відкуп вайбер-чатам, але й не діємо поза спиною батьків. Ми все робимо РАЗОМ із ними.

Наш підхід — загальношкільний. Це означає, що в протидію булінгу включені не лише діти, але й батьки, вчителі, педагогічний склад школи, адміністрація. Без використання загальношкільного підходу заходи для недопущення булінгу банально не спрацюють...

Працюємо з атмосферою [стор. 36] та культурою школи, яку формують її працівники, як рольові моделі.

Недискримінаційний підхід — ми на прикладі показуємо, що в нашій шкільній спільноті кожна дитина — важлива, кожна цінна, незалежно ні від чого.

Моніторинг і оцінка. Аби знати, чи спрацьовують докладені школою зусилля, визначаємо рівень булінгу за допомогою опитувальника [стор. 59] до та після певного часу впровадження програми і, таким чином, бачимо динаміку.

Спільнота практиків

Системну протидію булінгу, як і всі новації, впроваджують лідери. На плечах «ранніх послідовників» не лише пілотування і утвердження підходів, але і поширення практик та робота із запереченнями. Запрошуємо долучатись до обговорень в нашій освітянській спільноті.

Розвиток

Нам надзвичайно важливо почути вас, як освітян-практиків; налагодити роботу над помилками та вдосконалити підходи. Саме так працює практична наука — весь час співставляє, чи результати відповідають очікуваням і розбирається у причинах відхилень.

Для професійного зворотного зв'язку ми підготували онлайн-форму. Будь-ласка, залишайте тематичні відгуки, діліться спостереженнями, пропонуйте доповнення, корективи, можливо, ваші дотичні напрацювання тощо.

Наша
FB-спільнота

Форма зворот-
нього зв'язку

Теорія

Визначення булінгу

«**Булінг** — це коли хтось неодноразово і навмисно говорить або робить злі чи образливі речі іншій людині, якій важко захистити себе» — Дан Ольвеус¹.

Характеристики булінгу

Для того, щоб явище визнати булінгом, воно має мати одночасно всі чотири характеристики цієї форми агресії.

1. **Повторюваність** (неодноразовість, систематичність) — булінг відбувається регулярно, неодноразово, при цьому — між тими самими особами. Якщо відбуваються разові бійки чи сутички між дітьми, або навіть якщо одна дитина може битися постійно, але з різними дітьми — це не можна вважати булінгом.
2. **Дисбаланс сил** — це не тільки фізична перевага агресора над жертвою. Це також може бути різниця у комунікаційних навичках, інтелекті, стані психічного здоров'я, соціальних зв'язках, соціально-економічному стані родини і т. д. Деякі нерівності можуть бути непомітними на перший погляд, наприклад, відставання дитини в розвитку виконавчих функцій мозку або соціальна тривожність, депресія.
3. **Біль**. Булінг передбачає завдання болю — як фізичного, так і психічного. Деякі дії в булінгу є помітними та очевидними, такі як побиття, штовхання або «обзивалки». Але біль також може бути завданим непомітно, без яскравих зовнішніх

¹ Дан Ольвеус (Dan Olweus, 1931-2020) — шведсько-норвезький психолог. Широко відомий як піонер досліджень булінгу та автор першої доведеної ефективної програми з протидії булінгу.

проявів, наприклад, через поширення чуток, псування репутації чи соціальну ізоляцію дитини.

4. **Злий намір та відсутність розкаяння**. Нападник бажає завдати біль, це є його/ її наміром. Після вчинення булінгу нападник не відчуває сорому, навпаки — радіє або відчуває втіху.

Цікаво знати: Законодавство України містить дещо недосконале визначення булінгу². Триває робота із приведення терміну і його розуміння до загальноприйнятого у науці та гармонізації із розумінням булінгу в регуляціях Євросоюзу.

Саме на коректне сучасне розуміння сутності булінгу, представлене в цьому виданні, ми спираємось в усіх заходах з протидії булінгу.

Варто пам'ятати, що деякі діти (наприклад, із РДУТ, РАС) мають відставання у комунікаційних та соціальних навичках, і тоді агресивна поведінка може бути формою комунікації або реакцією на подразник, але аж ніяк не зловмисним заподіянням шкоди.

Форми булінгу

За місцем проведення: **традиційний та кібербулінг**.

Традиційний булінг — відбувається за особистої присутності учасників та обмежується певним простором, наприклад, школою, гуртком чи класом.

Кібербулінг — здійснюється «дистанційно», через електронні засоби зв'язку.

² Булінг і відповідальність за нього визначено у ст. 173 Кодекса України про адміністративні правопорушення та у ст. 1 Закону України «Про освіту» та ін. Визначення булінгу в них відрізняються від введеного Даном Ольвеусом.

Цікаво знати: Кібербулінг завдає більшої шкоди підліткам, ніж традиційний. Дослідники пояснюють такий вплив тим, що діти багато часу проводять в інтернеті та є вразливими до впливу через мережу, — від кібербулінгу неможливо сховатися вдома. Інтернет дає змогу агресорові залишатися анонімним, а отже, потерпілій дитині складніше захиститися.

За типом взаємодії між агресором і мішенню: **прямий і непрямий**.

Прямий булінг: агресор не приховує своїх намірів і своєї особи. Булінг розгортається між нападником і мішенню неприховано та очевидно.

Буває у формі:

- Фізичних ударів, штовхання, стусанів, плювання, побиття, пошкодження майна, крадіжки речей.
- вербальних обзивань, насмішок, словесних знущань, дражнил, принижень чи погроз, зачіпання, дошкульних коментарів. Його часто називають **психологічним**.

Непрямий булінг: приховує особу агресора. Нападник завдає психологічної шкоди та болю мішені завуальовано.

Буває у формі:

- Розпускання чуток, псування репутації, перешкоджання дружбі.
- Ізоляції, ігнору — коли дитину не беруть до гурту, дистанціюються від неї, не запрошують на свята, не беруть до команди, не помічають.
- Такий булінг ще називають **реляційним** (або **стосунковим**).

Попри вдавану «безневинність», реляційний булінг суттєво впливає на добробут дітей і визнаний найшкідливішою формою булінгу.

Джерела:

Arseneault, Bowes, L., & Shakoor, S. (2010). Bullying Victimization in Youths and Mental Health Problems: «Much Ado About Nothing»? *Psychological Medicine*, 40(5), 717—729.

Chester, K. L., Spencer, N. H., Whiting, L., & Brooks, F. M. (2017). Association Between Experiencing Relational Bullying and Adolescent Health Related Quality of Life. *The Journal of School Health*, 87(11), 865–872.

Hu W, Cheng Y, Du R. Effects of Overt and Relational Bullying on Adolescents' Subjective Well-Being: The Mediating Mechanisms of Social Capital and Psychological Capital. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 Sep 21;19(19):11956. doi: 10.3390/ijerph191911956. PMID: 36231258; PMCID: PMC9565918.

Ratcliff, B.R. & Burrow-Sánchez, J.J. 2022, «The Influence of Perceived Reason for Being Bullied on the Relation between Type of Bullying and Depressive Symptoms», *Journal of School Violence*, vol. 21, no. 2, pp. 161–174.

Булінг як «хвороба групи»

Булінг — це не «зіпсовані» стосунки між двома учасниками: нападником та жертвою. Булінг — це розлади взаємодії всередині групи, в якій склалися такі обставини, що уможливають цькування.

Булінг — це далеко не справа двох сторін, у ньому беруть участь усі учасники групи, навіть ті, хто ні в що не втручається й мовчить. Якщо у вас в класі стається булінг, то щось зламано у самій «системі», у тому, як функціонує клас як група.

Ключова інформація

Спостерігачі уможливають булінг. Вони є ключем до того, що булінг стається. Без спостерігачів (які внутрішньо або вголос схвалюють такі дії) кривдник не нападав би на жертву, бо без підтримки групи у цьому не було б сенсу. Як показують

дослідження, діти у 80–85% випадків цькують саме за наявності свідків. Булінг — це спроба комусь щось довести, показати, засвідчити. Без свідків булінг є безсенсовим заняттям.

Саме тому **робота школи з дітьми для запобігання булінгу має бути спрямована на роботу з усією групою**, на створення такої атмосфери, у якій цькування не знаходило б жодної підтримки від спостерігачів. Натомість, просоціальні дії мають знаходити цю підтримку повсякчас.

Дослідження показали, що булери швидше помічали, як їх підтримували інші діти з групи, ніж коли їхню поведінку засуджували.

Цікаво знати: Мовчазне **невтручання в булінг** заводили за замовчуванням **сприймають як схвалення** їхніх дій. Тож навіть просто мовчання чи байдужість будуть сигналом для агресора: моя поведінка схвалюється групою, тому потрібно продовжувати.

Що робити освітянину:

Чітко озвучувати, що у вашому класі така поведінка неприпустима.

Всіляко схвалювати гучне реагування інших дітей на ситуацію булінгу;

Розробити (або слідувати, якщо вона розроблена) систему заохочення тим, хто захищає інших дітей від булінгу.

Ідея активності

За кожно просоціальну поведінку учня (готовність допомогти, дружню підтримку, позитивну взаємодію, захист від булінгу) дитина отримує один чи декілька уявних «балів» (їхній рахунок можна вести на дошці чи в спеціальному куточку).

Важливо, щоби ці бали докладались у загальну скарбничку балів класу. Якщо клас за тиждень набере потрібну кількість балів (скажімо, 20), то весь клас після уроків має, наприклад, чаювання з пундиками, або піццу. Якщо не набере — то бажана активність не проводиться. Це має стимулювати дітей виявляти позитивну взаємодію з іншими дітьми.

Важливо не ділити клас на команди, не вводити змагальницький елемент. Клас має працювати і бути винагороджений за результат, досягнений спільно.

Приклад того, за що діти можуть отримувати бали:

- добровільно підіймав/-ла папірці на підлозі класу;
- сам/сама витерла дошку, щоб допомогти вчителю;
- запропонувала/-в вчителю допомогу;
- втрутився/-лася в ситуацію з булінгом;
- підійшов/-шла до учня, що сидів сам — і запропонував/-ла спілкування;
- допомогла/-міг впоратися зі складним завданням однокласнику/-ці;
- запропонував/-ла допомогти однокласнику в будь-якій ситуації тощо.

Джерела:

Salmivalli, C., Voeten, M., & Poskiparta, E. Bystanders Matter: Associations Between Reinforcing, Defending, and the Frequency of Bullying Behavior in Classrooms. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 40.5 (2011): 668—676. Web.

Ролі в булінгу

У групі немає тих, хто залишається без ролі. Кожна дитина перебуває у тій чи іншій ролі в булінгу.

1. **Мішень** — той або та, кого булять.

2. **Заводила, агресор** — той або та, хто булить.
3. **Підсилювач** — той, хто заохочує Заводилу. Дитина може підбадьорювати, але сама не долучається до цькування.
4. **Посіпака** — той чи та, хто безпосередньо залучений до булінгу, але не очолює та не ініціює його.
5. **Захисник** — той чи та, хто вступається за мішень булінгу і спиняє або соромить тих, хто цькує.
6. **Аутсайдер** — той чи та, хто ніяким чином не залучений у процес булінгу.

Найпоширенішими ролями учасників є аутсайдер, підсилювач та захисник.

Спрямовувати заходи виключно на дві ролі — так званих «мішень» та «заводилу» — неефективно. Булінг це груповий процес, його уможлиблює група, а отже й працювати треба з усією групою.

Якщо коротко, то зусилля мають бути спрямовані на те, аби якомога більше дітей перейшли в роль «Захисника».

Ідея активності

Замість того, аби лише сварити булера, підніміть із дітьми розмову про необхідність втручатися у ситуацію булінгу, і що ті, хто осторонь — стають співучасниками. Проговоріть систему винагороди тих, хто захищає від булінгу.

Джерела:

Nickerson, A. B., & Mele-Taylor, D. (2014). Empathetic Responsiveness, Group Norms, and Prosocial Affiliations In Bullying Roles. *School Psychology Quarterly*, 29(1), 99-109. <https://doi.org/10.1037/spq0000052>

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying As a Group Process: Participant roles and Their Relations to Social Status Within the Group. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1-15.

Рушійні сили булінгу: статус і прийняття

Всі ефективні заходи з протидії булінгу спрямовуються на роботу з його рушійними силами. Всі активності спрямовуються або на те, аби статус і прийняття приносили просоціальні дії дитини, або ж на те, аби розширити поняття норми та зробити школу інклюзивним середовищем.

Почнімо з того, що розберемося з тим, що знаходиться «під капотом» булінгу.

Булінг — це груповий процес, і для розуміння його механізмів необхідно розглядати мотивації всіх учасників.

Важливо дивитися на булінг як на системну проблему, яка виникає всередині групи учнів, і не звужувати її до окремих осіб.

Для дітей і підлітків, які втягуються в булінг, основними цілями зазвичай є отримання **статусу (популярності)** або **здобуття прихильності (прийняття)** однолітків.

У **молодшому шкільному** віці статус дітям дають успіхи в навчанні. Діти з труднощами в навчанні, такими як дисграфія, дискалькулія, дислексія, а також діти з виключною поведінкою стають потенційними мішенями булінгу.

Підлітковий вік вносить свої корективи: якщо в молодшому віці для дитини важило бути «хорошим учнем/ученицею», то з часом головними цілями стає бажання здобути прихильність однолітків та бути «крутим/-ою».

Цікаво знати: Підлітки психологічно дозрівають, але ще не мають статусу та прав дорослих, що може спричинити сильний внутрішній дискомфорт. Щоб подолати фрустрацію, вони часом починають протиставляти себе нормам дорослого світу у своїй поведінці.

Для деяких підлітків демонстрування зухвалості і протистояння нормам стає способом виразити себе і набути статусу «крутого» в очах однолітків.

Діти, які проявляють агресивну поведінку до дітей з низьким статусом, але мають позитивні риси (такі, як академічні чи спортивні успіхи, привабливість, просоціальність), радо приймаються однолітками. Агресія з боку таких дітей сприймається схвальніше, ніж з боку низькостатусних дітей.

Об'єднуючи просоціальні позитивні риси і зухвалу поведінку (як от булінг), підлітки можуть реалізувати свої внутрішні цілі, бути прийнятими і здобути статус.

Що робити освітянину:

- Знайдіть те, що зробить дитину «крутою» в очах групи в конструктивний спосіб. Дайте змогу реалізовуватися і викликати захват за допомогою позитивних активностей: наприклад, розробити декорації до постановки чи заробити позаплановий «солодкий стіл» для класу за участь у певних шкільних чи позашкільних активностях; підтримати шкільних Лідерів або чергових.
- Не виділяйте спеціально якихось дітей ні в позитивний, ні в негативний бік. Усе це призводить до зміни у статусних ролях і може спонукати до булінгу.

Рушійні сили булінгу: оберігання «норм» групи

Якщо група має чітко проговорені та схвалені норми, наприклад: «Ми всі — християни, здорові, з повних сімей...» тощо, то поява будь-кого, хто не вписується у цю норму, буде сприйнята вороже. Наприклад, таким «ворожим» може бути «вторгнення» до класу вимушеного переселенця, дитини, яка говорить іншою мовою, ніж більшість; дитини з викличною поведінкою.

«Вживаючи» таку дитину з класу, заводили ніби відновлюють «хорошість», «нормальність» групи — і група, звісно ж, бачить агресора захисником та дає йому чи їй прихильність і прийняття, як винагороду за приведення групи в «норму». Таким чином група заохочує та підтримує булінг.

Ключова інформація

Булінг відбувається для підвищення статусу в групі («Я привожу клас до «норми», вживаючи з неї аутсайдерів, а отже я — захисник!»); **прихильності, прийняття** дитини групою («Я кидаю виклик нормам дорослих — дивіться, який я кльовий!»)

Що робити освітянину:

- Показуйте, що світ — багатогранний, і що кожному є місце у шкільному колективі, незалежно від стану здоров'я, мови, регіону походження, сексуальної орієнтації і тощо.
- Проводьте розмови, показуйте фільми, робіть свята різних культур, демонструйте прийняття до всіх у класі.
- Оздоблюйте свій робочий простір символікою, яка говорить про те, що кожен може бути почутий і має безпечне місце щоб бути собою. Якщо відчуваєте, що вам самому/самій важко дається прийняття — ви можете не змінювати своїх поглядів, але навчитися технікам «активного слухання»

та неосуду (посилання на матеріали про це є в Ресурсах ↓).

- Зробіть лідерів класів та груп своїми союзниками — нехай говорять про прийняття та багатогранність світу.
- Запрошуйте яскравих, непересічних особистостей ділитися своїм досвідом. Наприклад, у День захисників та захисниць запросіть ветеранку.

Ідея активності

Якщо ж група має чітко проговорені та схвалені норми, як от: ми ніколи не цькуємо людей, ми радо вітаємо інакшість, і якщо ти ніде не почувашся вдома, то наш клас — твій дім, то такі норми будуть сприяти об'єднанню групи, а не «викиданню» інакших.

Ресурси

«Не смійся з мене. Посібник для вчителя» про побудову взаємин із учнями

Засоби школи з підвищення толерантності до інакшості

Сім уроків для Магдалени: художній текст для роботи з дітьми щодо інклюзії, UNICEF

Як говорити, щоб учні вас чули: ненасильницька комунікація

Як карати булєрів — Метод. 1 стор. 35

Як вчителям і батькам спілкуватися ефективно

Кібербулінг. Інформаційна гігієна

Кібербулінг

Кібербулінг — це коли людина чи група осіб неодноразово зловживають технологіями, щоб залякати або зашкодити іншим.

У роботі з кібербулінгом ключова роль відводиться батькам. Для запобігання кібербулінгу батьки повинні навчати дітей правил безпеки та комунікації в інтернеті.

Батьки повинні опікуватися трьома речами:

- Пояснити дітям, що переслідувати когось через інтернет неприпустимо.
- Контролювати використання дітьми інтернету.
- Послугуватися програмами-обмежувачами, як от «Батьківський контроль».

Що робити батькам, чия дитина потерпає від кібербулінгу?

Батьки мають навчити дитину трьох речей:

- Зберігати всі докази цькування (скріншоти, відео, фото).
- Не мститися у відповідь.
- Розповідати³ дорослому чи авторитетній особі, якій дитина довіряє, про кожен випадок цькування.

Антибулінгові політики школи повинні містити правила поведінки в інтернеті та відповідальність батьків.

Що робити освітянину:

- Відреагувати з повною серйозністю. Приміром, від імені директора написати листа УСІМ батькам школи про те, що для учнів цієї школи неприпустимо цькувати через інтернет.

³ 90% дітей не розповідають дорослим про кібербулінг. Слід наперед проговорити з дітьми що таке кібербулінг, як він відбувається і що сказати батькам — обов'язкова реакція на таке.

- Провести додаткову класну годину в усій школі (не лише в класі, де сталося кіберцькування), де нагадати правила поведінки в інтернеті.

Джерела:

Roberto, A. J., Eden, J., Deiss, D. M., Savage, M. W., & Ramos-Salazar, L. (2017). The Short-term Effects of a Cyberbullying Prevention Intervention for Parents of Middle School Students. International journal of environmental research and public health, 14(9), 1038. <https://doi.org/10.3390/ijerph14091038>

Ресурси

Як захиститися від кібербулінгу

Про кібербулінг для дітей

Бібліотека на тему булінгу

Інформація як зброя

Пропаганда, дезінформація, повідомлення розбрату

Пропаганда — це форма комунікації, яка використовується для того, щоб впливати на аудиторію або переконувати її в необхідності підтримувати певну ідею чи думку. Ця комунікація може представляти факти вибірково або використовувати емоційно забарвлену мову, щоб викликати емоційну, а не раціональну реакцію. Під пропагандою також мають на увазі поширення інформації, особливо упередженої або такої, що вводить в оману, яка просуває або популяризує певні точки зору.

Дезінформація — це неправдива інформація, яка навмисно поширюється з метою введення людей в оману.

Це організована ворожа діяльність, у якій використовуються стратегічні обмани і тактика маніпуляції ЗМІ для досягнення політичних, військових або комерційних цілей.

Мізінформація — це неправильна або оманлива інформація. Вона не поширюється зі зловорожою метою, але як неправдива або вирвана з контексту все одно може шкодити та впливати на людей.

Повідомлення розбрату — це тип комунікації, спрямований на створення розколу або розбрату. Ці повідомлення часто експлуатують існуючі розбіжності або конфлікти в групі, зокрема політичні, релігійні, расові, соціальні, мовні, тощо, з метою створити розкол або посилити існуючі розбіжності. Використовується, щоб послабити єдність групи, зробити її сприйнятливою до маніпуляцій або контролю. Такий спосіб часто використовується в пропагандистських та дезінформаційних кампаніях для впливу на громадську думку або досягнення політичних цілей.

Діти та повідомлення розбрату, поширювані під час російсько-української війни

У контексті України, «повідомлення розбрату» обслуговують російську пропаганду, посилюючи існуючу або штучно створену напругу між українцями та поляризацію суспільства. Росія так діє не лише в Україні, а й в інших країнах.

Як складова гібридної війни, ці повідомлення походять з зовнішніх джерел і вправно розділяють суспільство на «ми» і «вони», сприяють формуванню стереотипів і упереджень одних груп українців щодо інших.

Деякі упередження не існували до початку війни та повномасштабного вторгнення. Приміром, упередження відносно

вимушених переселенців зі східних (пізніше — південних) регіонів України, або щодо тих, хто виїжджає за кордон під час війни, з'явилися після подій 2014 і 2022 років, відповідно.

Діти зустрічаються з такими повідомленнями не лише в соціальних мережах, але й у реальному житті.

За результатами проведеної нами серії фокус-груп із дітьми середнього шкільного віку (n = 50), з повідомленнями розбрату зустрічалася більшість опитаних.

18 з 50 дітей зустрічалися з повідомленнями розбрату за мовною ознакою (упередження російськомовних українців проти україномовних та україномовних проти російськомовних).

9 з 50 — за територіальною приналежністю (упередження проти мешканців західних, східних, південних областей).

Більшість таких повідомлень діти отримували з соцмережі ТікТок, однак відчутна частина стикалася з упередженнями, базованими на тематиці повідомлень розбрату в реальному житті.

Ці ж лінії розколу прокреслюють і «доросле» суспільство.

За даними репрезентативного опитування «Стан суспільної свідомості в Україні під час повномасштабного російського вторгнення», українці дуже насторожено ставляться до тих, хто виїхав за кордон після початку повномасштабного вторгнення і визнають складність стосунків між місцевими та переселенцями.

Чому з повідомленнями розбрату треба боротися?

Повідомлення розбрату ведуть до формування упереджень, які розглядаються як «загроза нормальності групи» [стор. 21].

Піраміда ненависті та булінг, базований на упередженнях

Насмішки, упередження, булінг, ненависть — це все складові однієї піраміди. Дискримінація є наслідком упереджень і стереотипів, які існують у суспільстві. Водночас і упередження, і дискримінація, і булінг — це лише сходинки до того, як формується в людському уявленні ненависть до певної меншини або категорії населення.

BBB — bias-based-bullying або булінг, базований на упередженнях — це фізичні, словесні, соціальні чи кіберзагрози, спрямовані проти меншини на основі расової, етнічної належності, релігійних переконань, статі чи сексуальної орієнтації тощо, і спираються на систематичне зумисне зловживання владою чи іншою перевагою сил.

Під час війни з'явилися нові, нав'язані пропагандою упередження, що базуються на різному досвіді війни. Наприклад:

- виїхав-лишився,
- переселенець-місцевий,
- україномовний-російськомовний,
- батьки служать-батьки не служать,
- лишився в окупації-не був в окупації, і т. д.

Саме тому вчителям важливо не дозволити повідомленням розбрату подіяти — сформувані упередження до певних категорій українців. Як протидію слід формувати в дітей критичне ставлення до інформації, яку вони отримують з інтернету та обізнаність щодо пропагандистської діяльності в мережі.

Що робити освітянину:

- Пояснити, що таке інформаційна війна, пропаганда, маніпуляції та повідомлення розбрату.
- Пояснити, що діти будуть стикатися з повідомленнями, які продукуються буцім-то українцями проти українців з іншим досвідом війни чи життя. І що насправді це теж прийом російської пропаганди — вдати, що повідомлення виходять від «своїх»⁴.
- Пояснити, що з часом вже справжні українці починають повторювати та поширювати повідомлення розбрату.
- Переконати дітей не поширювати, не взаємодіяти та всіляко ігнорувати подібні повідомлення.
- Попросити, стикнувшись із повідомленням розбрату, відвести погляд від екрану та проговорити вголос емоцію, яку вони зараз відчувають⁵. Наприклад: це повідомлення ви-кликає в мене злість та обурення.

Якщо відчуваєте, що будь-яка з цих тем є надто емоційно зарядженою для вас, — будь ласка, зверніться по допомогу в проведенні антибулінгових заходів та розмов на ці теми до тих, хто в силі неупереджено про це говорити.

Джерела:

Walton, L.M. 2018, «The Effects of «Bias Based Bullying» (BBB) on Health, Education, and Cognitive—Social—Emotional Outcomes in Children with Minority Backgrounds: Proposed Comprehensive Public Health Intervention Solutions», Journal of immigrant and minority health, vol. 20, no. 2, pp. 492-496.

Ratcliff, B.R. & Burrow-Sánchez, J.J. 2022, «The Influence of Perceived Reason for Being Bullied on the Relation between Type of Bullying and Depressive Symptoms», Journal of school violence, vol. 21, no. 2, pp. 161-174.

⁴ Це спосіб знизити поріг критичності до вхідних повідомлень.

⁵ Дослідники стверджують, що такий прийом допомагає увімкнути раціональне мислення, яке є бар'єром до проникнення повідомлень розбрату в свідомість.

Якими словами говорити про мову ворожнечі та повідомлення розбрату з дітьми?

Разом з неправдивим новинами, мова ворожнечі та повідомлення розбрату спрямовуються на те, аби той, хто це поширює, досягнув певної мети: посіяв паніку та зневіру, змусив людей робити те, що йому треба, розсварив людей між собою, аби зруйнувати єдність.

Розгляньмо, що таке **мова ворожнечі та повідомлення розбрату**. Це спосіб спілкування, але не для радості та дружби, а такий, який розсварює людей та завдає болю і шкоди.

Що це таке?

- Мова ворожнечі може бути дуже різною: усно, письмовою або через поведінку.
- Інтернет є особливо зручним для її поширення — він може охопити дуже багато людей за короткий час.
- Мова ворожнечі спрямована на атаку якоїсь людини чи групи людей.
- Наприклад, це може бути образливе висловлювання на тему походження людини, чи її мови, чи її релігії чи ще чогось.

Як вона виражається?

- Мова ворожнечі та повідомлення розбрату виражаються через слова, зображення, карикатури, ігри, відео, предмети, жести та символи.

Яка її мета?

- Мова ворожнечі спрямована на виклик емоційної реакції. Якщо після якогось повідомлення тебе накриває дуже

сильними емоціями щодо якихось людей — скоріш за все, це повідомлення розбрату, маніпуляція чи мова ворожнечі.

- Вона може викликати страх, біль, ізоляцію, зневіру у того, на кого спрямована.
- Також вона може поширювати ненависть у суспільстві та навіть підбурювати до насильства. Все це призводить до розколу між людьми.

Ідея активності

Об'єднайте дітей в групи, запропонуйте подискутувати на таку тему: «Як гадаєте, чи можуть співіснувати свобода слова та мова ворожнечі?»

Запропонуйте одній групі вибудувати аргументи на користь того, що переслідування мови ворожнечі обмежує свободу слова. Іншій групі запропонуйте підготувати аргументи на тему того, що поширення мови ворожнечі обмежує свободу висловлювань тих, проти кого вона спрямована, адже вони не почувуються в безпеці публічно висловлювати себе.

Дайте дітям час на підготовку, проведіть дискусію. В кінці підведіть дітей до того, що переслідування мови ворожнечі та повідомлень розбрату захищає свободу слова.

Правила свідомого користувача/користувачки соцмереж під час війни

1. Утримуйтесь від поширення повідомлень розбрату в побуті, від критики інших українців, навіть якщо дуже хочеться (звісно, ми не закликаємо замовчувати корупцію чи порушення прав людини).
2. Перш ніж поширити — перевірте інформацію [стор. 50].

3. Вдайтеся до запитання: чи поширена/створена мною інформація принесе у світ щось корисне? Паніка, сумніви, зневіра не є корисним результатом.

Як розрізнити маніпулятивну інформацію?

Споживаючи інформацію, запитайте себе:

Хто автор?

Вдайтеся до запитань: Чи має автор реальне ім'я та прізвище (приклад нереального імені — Natalia Natalia, John Smith тощо)? Чи має автор реальну фотографію (квіточки, прапори, герби, згенеровані аватарки — це не реальні фотографії)? Чи має автор особисті фотографії на сторінці? Чи має автор власний контент (не лише перепости)? Коли був створений його профіль?

Яку мету переслідує автор?

Вдайтеся до запитань: До чого веде цей допис? Поінформувати чи посяяти розбрат? Уточнити щось, чи нагнати панічний настрій? Якщо мета допису — внести конструктив, то це добре, якщо нагнати паніку чи вселити безнадію, розбрат, невдоволення — скоріш за все допис маніпулятивний.

Які емоції викликає у вас цей допис/відео?

Вдайтеся до запитань: Чи допис викликає у вас дуже сильні емоції? Якщо так, то скоріш за все, він сконструйований так зумисне. Апелювання до сильних емоцій дозволяє обійти здатність критично мислити. Відведіть погляд від екрану та проговоріть власні емоції вголос хоча б самому собі допомагає повернутися до здатності ясно мислити.

Яка форма подачі інформації?

Вдайтеся до запитання: Як написано допис чи знято відео? Використання капслоку, знаків оклику, тиску на почуття провини — все це ознаки маніпулятивної інформації.

Які джерела інформації?

Вдайтеся до запитання: Звідки автор взяв інформацію? Посилання на офіційні джерела — це добре. Якщо посилання на знайомих знайомих чи віддалених свідків або родичів (наприклад, «брат знайомої, що працює в ізраїльській поліклініці» або «Знайомі свідчили, що бачили, буцімто...») — це ознаки маніпулятивної інформації.

Коли та де це сталося?

Вдайтеся до запитань: Чи є в дописі конкретика та чітке вказання джерел, фактів, місць, прізвищ? Наскільки конкретним є допис? Наскільки автор вдається в деталі? Якісна інформація має ряснити конкретикою: коли та де сталося те, про що йдеться.

Чи є ця інформація ще десь, наприклад, в офіційних джерелах?

Якщо ця інформація дублюється в офіційних каналах [стор. 52], то це є добрим знаком.

Ресурси

Відеоролік для дітей та дорослих
«Безпека в інтернеті»
від Google для освіт

Суть загальношкільного підходу до протидії булінгу

Загальношкільний підхід стверджує, що булінг — це ніколи не проблема двох учнів або безпосередніх учасників та їхніх батьків. Булінг — це відповідальність школи. Якщо булінг трапляється в школі, то це означає, що школа не створила таку атмосферу та середовище, у якій кожна дитина буде прийнятою і статус в групі дитина може здобути позитивними діями.

Булінг — це також відповідальність усіх батьків. Не лише батьків тих, хто цькує, чи тих, кого цькують, а абсолютно всіх. Адже на загальну культуру спільноти впливають погляди та переконання кожної дитини, а переконання дитина часто приносить з дому.

Суть загальношкільного підходу — у його всеохопності.

Ефективність загальношкільних програм профілактики булінгу залежить від того, наскільки цілісно реалізовується програма. І ця програма базується на трьох принципах:

- Принцип I.** Застосування програми є всеохопним.
- Принцип II.** Превентивний, а не реактивний підхід до булінгу.
- Принцип III.** Здійснення регулярного моніторингу й оцінки ефективності впровадження заходів.

Практикум

Атмосфера прийняття у класі, школі

Неодноразово йшлося про те, що булінг частіше виникає у колективах з некоректно відлагодженою атмосферою.

Таблиця: Самостійне оцінювання атмосфери прийняття

запитання (щодо стмосфери класу і/або всього закладу)	так	ні
Чи існують у вашому класі діти, яких не беруть інші до гурту? В ігри, команди, проектну роботу		
Чи буває таке, що якась дитина лишається «поза бортом», бо класні активності надто складні для неї? (наприклад, на колісному кріслі важко встигати за усіма)		
Чи бували у вас думки, що якась дитина заслуговує на булінг тим, як вона поводить ся?		
Чи є у вашому класі плакати або символи на підтримку «вразливих» категорій (переселенців, людей із особливими освітніми потребами, інвалідністю, ЛГБТ+)		
Чи може будь-яка дитина прийти до вас і розповісти про свій смуток або хвилювання?		
Чи проводите ви свята різних культур?		
Чи транслюєте дітям власну згоду з думкою більшості щодо тих людей, яких в соціумі часто засуджують (наркозалежні, роми, вимушені переселенці, діти з особливими освітніми потребами та емоційно-поведінковими розладами, ЛГБТ+, тощо)?		
Чи висловлюєте дітям, яких не приймають у класі, свої рекомендації щодо того, що треба зробити, аби булінг припинився?		

Якщо більше половини відповідей припадають на забарвлені клітинки — то у вас є над чим попрацювати в плані атмосфери прийняття в класі.

Ціль — у колективі усі діти почуваються прийнятими.

Ресурси ↗

← Практикум для дітей для знаходження внутрішнього ресурсу від Світлани Ройз

Допомога дітям із РДУТ для освітян →

Календар антибулінгових заходів

Примірний календар представляє можливу послідовність і обсяг антикібербулінгових заходів навчального закладу. Використовуйте його в якості перевірконого списку, щоби не упустити важливих компонентів при річному плануванні.

В таблиці ви можете знайти заходи інфогієни та протидії кібербулінгу, які пропонуються як допоміжні. Повний календар антубілінгових заходів доступний за посиланням в QR після таблиці ↓.

Таблиця: Примірний календар антибулінгових заходів

	6 заходи, активності	відпо-ний
Серпень	Виробити (або переглянути наявні) антибулінгові політики з колективом школи, учнівським самоврядуванням та представниками батьків. Політики мають містити складову про поведження в інтернеті.	директор
Вересень	Розіслати антибулінгові політики на ознайомлення і підпис як батькам, так і дітям. Отримати підписи.	ЗДВР ⁷ , КК ⁸
	Провести загальношкільне анонімне опитування для визначення рівня булінгу [стор. 63].	психолог, директор
Жовтень	Донести політики закладу освіти на загальношкільний рівень [стор. 45].	директор
	Провести урок про Правила поведінки дітей в Інтернеті [стор. 53].	КК
	Організувати фізичну та електронну скриньки анонімних повідомлень про булінг [стор. 43].	ЗДВР

⁶ Перша колонка в таблиці позначає календарний період

⁷ ЗДВР — заступник/-ниця директорки/-ра з виховної роботи.

⁸ КК — класний/-на керівник/-ниця.

6	заходи, активності	відпо-ний
Листопад	Розіслати лист усім батькам учнів/учениць закладу освіти з повідомленням щодо того, що заклад робить задля профілактики та зупинки кібербулінгу і як їм діяти в разі його виявлення.	директор
	Провести роз'яснювальну роботу щодо Правил поведінки при кібербулінгу [стор. 44]. Актуалізувати політики школи щодо поведження дітей в інтернеті.	КК
Грудень	Ознайомити дітей з алгоритмом перевірки інформації в мережі, офіційними джерелами, яким можна довіряти [стор. 50] та алгоритм самоперевірки, коли хочеться поширити інформацію в соцмережах [стор. 52].	КК
	Провести заняття з інформаційної гігієни [стор. 48]	КК
Січень	Запропонувати батькам та дітям пройти сімейний онлайн-курс з інформаційної гігієни від ініціативи «Не будь овочем» ↓. Впровадити винагороду всім, хто принесе докази проходження (наприклад, бонусні бали чи додаткова оцінка).	КК

Класи чи паралелі можуть мати додаткові до загального календаря активності.

Будь-які активності, які відповідають підходам із протидії булінгу, можуть бути в плані.

Ресурси

Сімейний онлайн-курс з інформаційної гігієни від ініціативи «Як не стати овочем»

Онлайн-курс Дія.Освіта «Школа без цькування»

Посилання на «Календар антибулінгових заходів»

Застосування Принципу I — програма превенції є всеохопною

Всезагальне розуміння того, чим є булінг — усі люди, прямо чи опосередковано залучені до навчального процесу, ознайомлені з тим, що таке булінг.

За всеохопного підходу також важлива **залученість** кожного й кожної. Всі учні, їхні батьки та вчителі ознайомлені з політиками школи щодо булінгу [стор. 45].

Геть уся школа не лише розуміє визначення булінгу, але й розуміє його однаково: «Булінг — це про дисбаланс сил, біль, відсутність розкаяння, систематичність».

Усі батьки всіх дітей закладу ознайомлені з інформаційними матеріалами, у яких роз'яснено способи реагування на булінг. Ці роз'яснення збігаються з тими, які мають працівники школи й діти, і в усіх єдине розуміння.

Вимірювані результати на цьому етапі:

1. Документ із антибулінговою політикою підписаний кожним та кожною учасницею освітнього процесу, — таким чином підписанти взяли на себе відповідальність їх дотримуватись. (Це можна зробити, приміром, через Google forms і розсилання її на електронні скриньки.)
2. Політики вміщені на видному місці в закладі освіти (дошка оголошень, їдальня). Політики також містять визначення булінгу і твердження школи про недопустимість булінгу.
3. Визначено співробітника (-ків) закладу освіти, готового допомагати дітям у ситуації з агресією, в т. ч. булінгом.
4. На видному місці діти можуть прочитати, яким чином повідомляти про булінг, куди і до кого вони можуть звернутися очно чи анонімно, якщо булять їх або вони є свідками.

Застосування Принципу II — превентивний, а не реактивний підхід

Школа працює на недопущення булінгу, а не лише карає після того, як булінг відбувся. Хоча реакція на булінг має бути неухильна та миттєва, але сам-один каральний підхід нічим не підтверджує свою ефективність. Він працює лише разом з превенцією. Повідомлення про булінг має сприймається як нагода роботи над помилками, з питанням до самих себе: що ми, як навчальний заклад, маємо змінити в собі або покращити, щоб булінг більше не ставався?

Превенція спирається на **недискримінаційний підхід у навчанні**.

Це означає втілення таких заходів:

- Шкільна політика визначає, що мова ворожнечі жодним чином неприпустима.
- Учителі та непедагогічний персонал стежать за тим, аби не вживати дискримінуючої мови.
- Школа практикує позитивні дії щодо меншин: етнічних, релігійних, сексуальних тощо.
- Школа практикує видимість жінок у науці та освіті, не допускає сексизму, ейблізму⁹, ейджизму¹⁰ та інших форм дискримінації.
- Школа провадить просвіту на тему людей із особливими освітніми потребами, інвалідністю, та забезпечує їхнє прийняття шкільним колективом.
- Школа знайома з поняттям невидимої або прихованої дисфункціональності та знає, що не кожен бар'єр людини є очевидним для її оточення.

⁹ Дискримінація на підставі інвалідності.

¹⁰ Дискримінація на підставі віку.

- Із дітьми проговорюються теми походження людей з різних соціальних прошарків, таких, що належать до різних етнічних чи релігійних меншин. Тон оповіді: буває так, а буває — інакше.
- Школа проводить свята представників різних культур і народностей, релігій, залучаючи до цього дітей. Наприклад, діти готують національні страви чи розповідають про певні релігійні свята своєї громади, клуби роблять ярмарки з презентацією своєї роботи.
- Створення **безпечного навчального середовища**.

Вимірювані результати на цьому етапі:

- діти долучилися до створення символіки та візуального супроводу на тему інклюзії та прийняття. Цей візуальний супровід розташовано у просторі школи (коридори, класи).
- недискримінаційні підходи інтегровані в процес навчання шкільних предметів.

Ресурси

← Абетка інклюзивності та толерантності

Про булінг (цькування) та як його подолати →

← Онлайн-курс «Недискримінаційний підхід у навчанні»

Макети плакатів для використання в школі →

Безпечне шкільне середовище

«Простір почутості»

Важливо створити середовище, у якому діти не приховують факти булінгу, говорять про це. У такому місці немає невіри і вони не почують: «Це не має значення», кожна дитина буде почутою, а її самотність — підтримана.

Дитина має чітко знати, куди і до кого звернутися у випадку булінгу. Має розуміти, що її слова будуть почуті, від неї не відмахнуться, якою б вона не була і яким би не був привід для булінгу.

Меседжі, якими послуговується школа для створення простору почутості, є такими:

1. Якщо тебе булять, то говори, не страждай наодинці.
2. Якщо ти став/-ла свідком булінгу, розкажи про це дорослим.

У школі, що має «простір почутості», учителі керуються кількома правилами, представленими в таблиці.

Таблиця: Правила «Простору почутості»

правило	що його реалізація означає на практиці
Кожна дитина має право бути собою, якщо її самовираження не порушує кордонів інших людей.	Не варто засуджувати дитину за те, якою вона є чи якою обирає бути — доки це не порушує кордони інших людей. Погодьтеся, нафарбовані нігті у хлопця жодним чином не порушують кордонів інших людей, достоту як і вибір щодо стилю одягу, зачіски, інтересів та хобі тощо. Якщо дитина за природою є такою, що не може контролювати свої прояви, то вчитель не звинувачує дитину в тому, якою вона є, а допомагає проявити її найкращі сторони.

правило	що його реалізація означає на практиці
Кожна дитина має право бути почутою.	Якщо дитина звертається із проблемою або питанням, які вчителю видаються маловажливими, або дитина начебто не викликає довіри — ця дитина все одно має право на те, аби її уважно вислухали, не відмахуючись.
Кожна дитина має право на власні почуття.	Учитель не каже дитині, яка прийшла до нього/неї скаржитися на щось: «Та не звертай уваги», «Та хіба це проблеми?», «Та це він до тебе так заграє — ти маєш радіти!». Всі почуття дитини мають право на існування, навіть якщо ситуація видається такою, що не варта виїденого яйця, але для дитини в ній може бути схована трагедія світового масштабу.
Кожна дитина знає, куди, кому і як повідомляти про булінг.	Інформація про булінг не висить винятково на далеких сторінках сайту школи. Про те, до кого можна звернутися із повідомленням про булінг, дитині повідомляють у перший день школи в особистій розмові. Ця ж інформація є легкодоступною для ознайомлення в місцях загального користування в школі.
Кожне повідомлення про булінг беруть до уваги та сприймають як правдиве за замовчуванням, доки не буде доведено протилежне.	Дорослий не відмахується від повідомлення дитини про булінг. З одного повідомлення дорослий не береться судити, булінг це чи ні: для цього потрібен час. Дорослий вислуховує дитину з усією можливою увагою та обіцяє розібратися. І робить це, а потім повідомляє дитину про дії, яку він/вона вчинила.

Ресурси

← Кодекс безпечного освітнього середовища

Інструкція зі створення можливості анонімних повідомлень →

Робота з кібербулінгом

Звісно, що кібербулінг має свої особливості, на які варто зважати.

Як виявити кібербулінг?

Ознаки того, що дитина може потерпати від кіберцькування:

- Дитина набагато більше чи менше користується пристроєм, пише повідомлення.
- Дитина емоційно реагує (лютує, плаче, сміється) на те, що відбувається на екрані.
- Дитина ховає екран або пристрій, коли поруч знаходяться інші, і уникає обговорення того, що взагалі відбувається.
- Видаляє акаунти або створює нові, альтернативні.
- Уникає соціальних ситуацій, взаємодій.
- Стає замкнутою, впадає в депресію, втрачає інтерес до людей і діяльності.

Правила поведінки при кібербулінгу

(для свідків та постраждалих)

- **Не брати участі.** Поясніть дитині, що, коли вона бачить, як хтось когось переслідує в інтернеті, їй не треба ставити лайки, репостити чи коментувати — все це лиш «розганяє» повідомлення. Дитина не повинна пересилати цю інформацію далі та взагалі взаємодіяти з нею. Однак вона має висловити публічний осуд такої поведінки.
- **Не мститися та не реагувати агресивно.** Гнівні й агресивні реакції можуть погіршити й без того погану ситуацію, всі необачні слова будуть використані проти дитини одразу ж. Заохотьте дитину відійти від екрану та розписати на папері план реакції на таку поведінку в конструктивній площині.
- **Відповідати особисто.** Публічну комунікацію слід звести

до мінімуму, натомість спробувати сконтактувати з особою, що ображає, особисто. Варто при цьому при комунікації пам'ятати, що все, що було написано в приват, може бути опубліковано та потрактовано у викривленому світлі.

- **Підтримувати людину, яку цькують.** Слова підтримки, сказані особисто чи в приват, можуть дуже багато означати для людини, яку цькують. Важливо показати, що те, що з нею відбувається, — неприпустимо.
- **Виступити з осудом кібербулінгу.** Булери сприймають мовчання як підтримку своєї поведінки. Важливо відкрито написати, що те, що вони роблять, — неправильно та публічно підтримати мішень кібербулінгу.

Політики школи щодо булінгу та кібербулінгу

Ми неодноразово згадували, що розробка та прийняття антибулінгових політик (положень) є одним з найперших кроків протидії булінгу в закладі освіти.

Якими є і чим наповнені антибулінгові політики школи?

1. Вони написані зрозумілою дітям мовою, бажано — разом із ними (окремі тексти — для дорослих, для початкової, середньої та старшої шкіл — інструкція і шаблони [стор. 48]). Дітям складно і нудно читати цитати із законів, і вони їх ледве розуміють — пишетьь ясно, стисло, без канцеляриту.
2. Політики містять:
 - визначення булінгу;
 - загальношкільну згоду і твердження про неприпустимість булінгу;
 - порядок реагування на випадки агресії і, в т. ч., булінгу;
 - розроблені системи анонімного сповіщення про булінг (доступна всім скринька для повідомлень, емейл, контактна особа), відомі кожній дитині в школі;

- визначену компетентну контактну особу, з якою можна поговорити про булінг (ця особа має пройти додаткові тренінги з протидії булінгу);
- загальну домовленість як частину шкільної культури про неприпустимість мови ворожнечі, дискримінації, про важливість того, як добре, що всі люди різні.

Антибулінгові політики має розробити кожна школа для себе, але ось такі принципи слід в них закладати:

Повага. Усі люди, задіяні в навчальному процесі, є рольовими моделями для дітей щодо прийняття чи неприйняття інших (інакших). Зазначення поваги в антибулінгових політиках є дуже важливим пунктом не лише до декларації, але й до втілення: всі діти зобов'язуються виказувати повагу до вчителів, одне одного та себе. Учителі так само виказують повагу одне до одного, себе, учнів, батьків.

Говорячи про повагу, ми маємо на увазі також повагу до поглядів та переконань, повагу до особистих кордонів тощо.

Рекомендація: проведіть урок, присвячений повазі та тому, як її розуміють діти (див. посилання у QR [стор. 63]).

Обізнаність. Політики дають визначення, що таке булінг. Усі шкільні працівники (педагогічний і непедагогічний персонал), діти, батьки мають бути обізнані з тим, чим є булінг і чим він не є.

Діти та дорослі зобов'язуються не допускати дискримінуючої й нечутливої мови. Весь шкільний колектив стежить за тим, щоб послуговуватися чутливою мовою.

Святкування різноманітності. Всі учасники шкільного процесу розуміють, що в школі є місце для кожного, інакшість — це привід дізнатися більше про світ, а не засуджувати чи висміювати. Шкільні політики визнають, що світ

прекрасний у своїй різноманітності, інакшість збагачує середовище, тож чудово підтримувати та плекати її.

Інклюзивність середовища. Політики декларують, що не кожна інвалідність є видимою, і що багато людей стикаються з викликами, які не є очевидними на перший погляд. Сила людей у прийнятті цих викликів заслуговує на повагу, а школа стає місцем, де такі люди можуть реалізувати себе.

Рекомендація: для розуміння деяких викликів радимо переглянути з дітьми ролик про аутизм та РДУГ [стор. 48].

Цей же принцип визначає, що усі діти, незважаючи на відмінності чи особливості, мають бути залучені до шкільних активностей. На своєму рівні, відповідно до своїх можливостей, але залучені. Школа нікого не лишає осторонь.

Принцип почутості. Учні повинні знати, що можуть говорити про свої переживання чи свій досвід цькування і бути певні, що їх почують, їм повірять, а школа впорається із ситуацією. Політики мають визначати шлях, яким кожна дитина може анонімно та не анонімно повідомити про цькування.

Шкільні політики також мають визначати, що робити, якщо булінг вже стався.

- **Політики визначають миттєву реакцію.** На булінг має бути невідкладна реакція з боку школи, яка зачіпає увесь шкільний колектив.
- **Довіра до слів.** Політики мають визначати, що всі, хто говорить про булінг (батьки чи діти), будуть сприйняті максимально серйозно.

Коли заклад освіти вже має вироблені політики і не має причин (звернень, випадків) їх змінювати, тоді у річному плануванні заходи зі створення політик можна проминути, лишивши тільки ознайомлення/нагадування, і так — щороку.

Ресурси

Мультимедіа для дітей: про людей з аутизмом

Шаблон антибулінгових політик (положень)

Мультимедіа для дітей: про людей з розладом дефіциту уваги і гіперактивністю (РДУГ)

Інформаційна гігієна

Як школа може впоратися із загрозами віртуального світу?¹¹

Ми є рольовими моделями для наших дітей. Дослідження показують, що в інтернеті у чутливих темах люди схильні вдаватися до неконструктивної комунікації: мови ворожнечі, кібербулінгу і т. д. Щоб це зупинити, дорослі повинні пропонувати шляхи конструктивного розв'язання напруженості, виступити у ролі таких собі медіаторів. Якщо цього не робити, то з часом мова ненависті з віртуального світу виллється у реальний. Саме тому ми, дорослі, повинні розуміти пропаганду та розрізняти маніпуляції в інтернеті. Ми повинні лишатися тим поміркованим дорослим, котрий покаже приклад учням.

Найменше, що ми можемо зробити — це:

- Не поширювати повідомлення розбрату та неперевірену інформацію.
- Консультувати дітей, коли вони приходять до нас зі своїми сумнівами щодо спожитої інформації (а діти це — показують дослідження — роблять)

¹¹ Рекомендації адаптовано з матеріалів ради Європи щодо того, як протидіяти пропаганді.

Що може зробити школа як інституція?

- Запрошувати фахівців, які б ознайомили персонал школи з новинками інформаційних технологій. Наприклад, можна скотактувати з Інститутом Масової Інформації ↓.
- Проводити семінари з медіаграмотності та інформаційної безпеки. Наприклад, можна скотактувати з ініціативою «Як не стати овочем» ↓.
- Включити медіаграмотність та правила поведінки в мережі в шкільні політики.
- Включити уроки з медіаграмотності до навчальної програми учнів.
- Розбудувати віртуальні зв'язки зі школами в інших регіонах, аби обмінюватися досвідом.
- Запровадити зустрічі «рівний-рівному», де старші учні будуть розповідати молодшим основи безпечного поводження з інформацією, яку вони отримують в Інтернеті.
- Залучити батьків, які мають досвід у сфері цифрової грамотності та безпеки, аби вони приєдналися до створення політик та розробки уроків.

Джерела

Pimay, A., & Riyadi, A. (2023). Virtual religious conflict: From cyberspace to reality. *Hervormde Theologiese Studies*, 79(1), 1-6.

Arafah, S., Basman, B., Nisa', K., & Abubakar, A. (2020). Online media and establishment of religious understanding of the madrasah aliyah students in gorontalo. *Proceedings of International Conference on Da'Wa and Communication*, 2(1), 42-51.

Ресурси

← Інститут масової інформації.

Ініціатива
«Як не стати овочем» →

Як перевірити новину в медіа?

Для цього можна скористатися простою методикою **ББОУАН**, піддаючи аналізу джерела опублікованої інформації.

Б — безсторонність

Чи джерело, що публікує інформацію, є безстороннім, чи воно переслідує певні фінансові або політичні інтереси?

Неупереджені джерела кращі за упереджені.

Б — багатогранність

Чи новина вказує одне джерело інформації чи кілька? Кілька — ліпше за одне.

О — обґрунтованість

Важливо, аби подана інформація обґрунтовувалася фактами, а не лише стверджувалася.

А — авторитетність

Наскільки можна довіряти джерелам інформації? Чи вони авторитетні та офіційні чи це сумнівні джерела?

Н — названість

Названі джерела кращі за неназвані. Якщо видання поси- лається на «джерело у верховній раді» чи «анонімне джере- ло» — це сумнівна інформація, якій не варто довіряти.

Алгоритм перевірки інформації — ідея для розмови з дітьми

Як показують результати фокус-групи, проведеної з 50 ді- тьми 10-14 років, котрі навчаються в українських школах, діти зазвичай знають, що **сліпо вірити інформації не варто**. Вони знають, що перевіряти інформацію треба, але вони не знають як.

Нижче пропонується алгоритм перевірки інформації, який ви зможете обговорити з учнями.

Розмова: Як дізнатися, чи інформація (новина, повідомлення, відео) варта довіри?

Крок 1. Перевірте, чи довіреним є джерело. Перевірте на ознаки бота (чи справжнж ім'я, чи наповнено профіль оригі- нальним контентом та особистою інформацією, чи є особис- тіфото). Перевірте, наскільки джерело посилається на офіцій- ні джерела у своєму повідомленні. Яка є позиція джерела в цій війні?

Крок 2. Поміркуйте, яку мету переслідує автор?

Чи це повідомлення несе конструктив (+), чи погіршує на- явну ситуацію (-)? Чи відволікає від чогось (-), чи доповнює існуючу інформацію (+)?

Крок 3. Які емоції викликає у вас цей допис/відео?

Сильні емоції (ейфорія, гнів, обурення і т. д.) — завжди під- става замислитися щодо правдивості інформації. Маніпуля- тивна інформація діє через емоції.

Крок 4. Чи містить інформація конкретні дати, прізвища, місця?

Якщо інформація все ще видається вартою уваги, то:

Крок 5. Перевірте, чи опублікували офіційні джерела (на- приклад, пабліки та канали посадових осіб, відеозвернення та заяви, прес-релізи на сайтах) ту саму інформацію?

Крок 6. Чи є ця сама інформація в понад одному офіційному джерелі?

Приклади офіційних джерел щодо російсько-української війни:

- Офіс Президента України
- Генеральний штаб Збройних сил України
- Кабінет Міністрів України
- Міністерство оборони України
- Міністерство внутрішніх справ
- Національна поліція України
- Державна служба надзвичайних ситуацій (ДСНС)
- Державна прикордонна служба України
- Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України
- Сухопутні війська ЗС України
- Військово-морські сили ЗСУ
- Територіальна оборона ЗСУ

Важливо пам'ятати, що навіть відеозвернення від Президента України можливо підробити, тож не варто цьому сліпо довіряти, якщо відеозвернення з'явилося, наприклад, у Телеграм-каналі, але воно ж відсутнє на офіційному сайті.

Алгоритм дій, коли хочеться поширити інформацію в Інтернет

Цей нескладний алгоритм ви можете використовувати самі та обговорити з дітьми.

Якщо бодай одна відповідь буде лежати в «сірій» зоні — інформацію не треба поширювати.

Таблиця: Поставте собі ці питання, перш ніж передати інформацію далі

запитання		
Чи автор видається реальною людиною або офіційним представником влади?	Так	Ні
Обов'язково перевірте дату публікації: чи вона свіжа?	Так	Ні
Чи викликає у вас інформація дуже сильні позитивні чи негативні емоції?	Ні	Так
Чи містить допис посилання на конкретні джерела (назви, прізвища, дати)?	Так	Ні
Чи примножить поширення інформації корисне у світі ¹² ?	Так	Ні
Чи не призведе інформація до нацьковування одних українців проти інших?	Ні	Так

Правила поведінки в Інтернеті для дітей

Обговоріть ці правила у класі на окремому уроці. Вони ж мають бути вивішеними у легкому доступі усім дітям школи.

- Не поширюй інформацію про себе нікому та ніде онлайн. Не варто розповідати, де ти живеш, як звати твоїх батьків та де вони працюють, скільки тобі років, куди та коли ви їдете відпочивати.
- Не пересилай свої особисті фото, тим паче фото інтимного характеру НІКОЛИ, навіть якщо відчуваєш сильну довіру та закоханість у співрозмовника.

По той бік екрана може бути будь-хто. Прийми це за правило: ти ніколи не знаєш, хто з тобою говорить «з того боку». Навіть якщо тобі здається, що це твій одноліток, з яким у вас тисячі спільних інтересів — все це може бути не так.

¹² **Приклад корисного:** алгоритм дій при оголошенні повітряної тривоги. **Приклад некорисного:** це кінець!! ми всі помremo!! на нас летить мільйон шахедів, які несуть на собі страшні заряди!!!

- Не вір людям без фотографій, з незрозумілим іменем, тим, хто напускає довкола себе таємничість. Тим паче не довіряй їм свою особисту інформацію.
- Якщо тебе починають шантажувати тим, що оприлюднять твою особисту інформацію «всьому класу» чи «всьому списку контактів» і в обмін за мовчання просять прислати інтимні фото чи гроші — це маніпуляція та залякування. Попри сором йди до батьків і проси про допомогу. Або ігноруй ці погрози, миттєво перервавши спілкування.
- Не відкривай незрозумілі файли, особливо з дивними назвами та прислані без попередньої домовленості, навіть від контакту, якому ти довіряєш. Будь-чий акаунт можна зламати.
- Ніколи не відривай лінки без супровідного тексту або з підписом на зразок «Це не ти там на відео?» чи подібними, які змушують твоє серце раптом битися часто-часто. Інформація в Інтернеті може бути неправдивою.
- Якщо в спілкуванні з кимось ти почуваєшся незручно чи це змушує тебе хвилюватися — негайно повідомляй про ситуацію дорослому, якому довіряєш.

Ідеї для занять з інформаційної гігієни
для дітей 7–9 класу

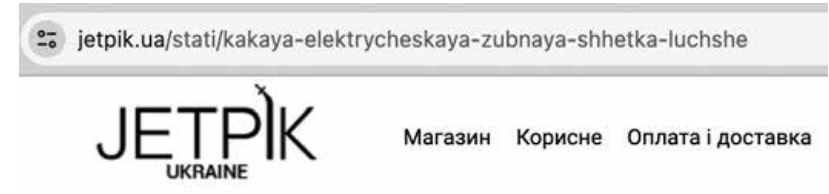
Практика з учнями: Хто стоїть за інформацією?

Перегляньте з учнями відео.

Після — виконайте практичні завдання.

Вправа 1. Аналіз статті

Попросіть дітей розглянути скріншот (наведений нижче) та відповісти на запитання.

Яка електрична зубна щітка краща

Стаття описує, чим треба керуватися при виборі зубної щітки. Рекомендується обрати виробника Jetpik та замовити просто на сайті. Перелічіть причини, чому цій статті не варто довіряти.

На що вказує вчитель в процесі обговорення: важливо пояснити дітям, що цей матеріал розміщено на сайті поставальника щіток, і він показує саме щітки цього бренду найкращими. Таким чином, довіряти інформації в цій статті не варто. Натомість важливо знайти статтю на незалежному сайті (тобто такому, який не буде фінансувати певний виробник), переконатися, що стаття порівнює різні щітки за певними характеристиками, і вже на підставі повної інформації робити власні висновки.

Ресурси

← Відео для уроку

Завдання для роздруку →

Вправа 2. Пошук та аналіз новин

Попросіть дітей переглянути два матеріали про те, які книжки з історії України є найкращими для читання.

Запитайте учнів: Як гадаєте, чим ці два матеріали відрізняються між собою? Якому матеріалу варто більше довіряти у рекомендаціях книжок, чому?

Зверніть увагу, що один з матеріалів є блогом зацікавленої особи, тобто директорки одного видавництва, інший — є оглядовим від журналіста. Один матеріал розповідає про книжки виключно одного видавництва, другий оглядає книжки різних видавництв.

На що вказує вчитель в процесі обговорення: Зверніть увагу дітей, що у блозі часто автори просувають власні інтереси, нехтуючи об'єктивністю. Водночас, від журналіста вимагається неупередженість та відсутність інтересу просувати щось більше, а щось менше. Висновок: персональні блоги цікаві як особисті думки окремих людей і часто не можуть бути джерелом неупередженої інформації.

Ресурси

← Три книги, які змінять ваш погляд на історію України та українців

5 книжок з історії України, які має прочитати кожен →

Вправа 3. Перевіряємо джерело.

Будь ласка, розгляньте пост у мережі facebook. Назвіть три причини, чому цій фотографії не варто довіряти.

На що вказує вчитель в процесі обговорення: Звертає увагу на очевидно що несправжнє ім'я автора посту. На те, що фото не має жодних подробиць (де було зроблено? коли? ким? яке це місто чи село? чому два різних коти в однаковій ситуації та позі? Пояснює, як за допомогою штучного інтелекту можна сфабрикувати фото. Звертає увагу на 10 000 поширень цих фото.

Тарас Григорович
1 д.
Війна 🇺🇦 🇵🇸

Альона Лук'яненко та інші
347 коментарів · 10 тис. поширень

Джерела:

McGrew, S., Breakstone, J., Ortega, T., Smith, M., & Wineburg, S. (2018). Can students evaluate online sources? learning from assessments of civic online reasoning. *Theory and Research in Social Education*, 46(2), 165–193.

Вправа 4. Практика з учнями: Чи можна довіряти цьому сайту?

Перегляньте з учнями відео. ↗

Для практики попросіть кожну дитину обрати будь-який сайт, з якого вони беруть інформацію. Відкрити там будь-яку статтю чи новину.

Попросіть дати відповідь на такі запитання:

- Яка мета цього сайту?
- Хто створив інформацію на цьому сайті, і який рівень знань цієї людини? По чому ми можемо зробити висновок щодо її обізнаності.
- Коли інформація на цьому сайті була оновлена?
- Куди я можу звернутися, щоб перевірити точність інформації, яку я читаю на сайті?
- Чому ця людина або люди розмістили цю інформацію в Інтернеті?
- Чи представлено на сайті лише один бік питання, чи представлено різні кути зору?
- Чи є хтось, кого може образити або зачепити інформація на цьому сайті?

Джерела:

Coiro, J. (2017, August 29). Teaching adolescents how to evaluate the quality of online information. *Edutopia*. <https://www.edutopia.org/blog/evaluating-quality-of-online-info-julie-coiro>

Ресурси

← Онлайн-посібник з критичного мислення для підлітків

Онлайн-посібник з критичного мислення для підлітків →

Застосування Принципу III — регулярний моніторинг й оцінка ефективності впроваджених заходів, корегування плану дій, якщо результати незадовільні

Проведення загальношкільного анонімного опитування, наприклад, за опитувальником Дана Ольвеуса або запропонованим нами.

Вимірювання проводять на початку і ближче до завершення кожного навчального року. За зміною показників визначають ефективність дій у подоланні булінгу і, за потреби, корегують календарні плани або політики, програми підготовки колектива закладу і т. п.

Також проводять формальну частину моніторингу за наявність вимірюваних результатів дій [стор. 39], [стор. 40] за кожним із принципів.

Додатки

Протокол реагування на випадок кібербулінгу

Таблиця: Протокол реагування на випадок кібербулінгу в школі (приклад)

дія	коментар
Отримання повідомлення про булінг через анонімне чи неанонімне джерело [стор. 43]	Створення можливості анонімного повідомлення має лежати на закладі освіти.
Інформування директора про ситуацію з булінгом	Особа, відповідальна за обробку заяв про булінг, повідомляє директора.
Інформування поліції впродовж 24 годин після отримання інформації	Згідно із Законами України
Скликання комісії з розслідування ситуації з булінгом	Згідно із Законами України
Напрацювання комісією аналізу щодо того, які аспекти шкільного середовища потребують покращення	Зрозуміти, що саме уможливило кібербулінг
Збирання доказів щодо того, що сталося	Це можуть бути скріншоти, відеоролики. Важливо показати, що явище відбувалося повторювано та завдавало шкоди.
Інформування всієї школи та всіх батьків і дітей про те, що стався булінг і що подібне в школі неприпустимо	Див. шаблон листа від директора [стор. 62]
Базуючись на аналізі, директор дає розпорядження щодо втілення низки заходів з покращення безпеки шкільного середовища	
Проводиться класна година по всій школі, де підкреслюється, що булінг у школі неприпустимий	
За допомогою письмової комунікації залучаються батьки як союзники	

Приклад реакції директора на випадок кібербулінгу

Лист має бути за підписом директора середньої школи.

«Вітаю!

Я знаю, що багато наших учнів проявляють розсудливість і мають зразкову поведінку. Проте часом у школі учні відчувають спокусу публікувати неприйнятні та образливі повідомлення чи фотографії в інтернеті, не розуміючи до кінця, наскільки руйнівною може бути така поведінка. Для нас, як для школи, заподіяння комусь шкоди є неприпустимим.

Наша задача, як дорослих — допомогти дітям приймати в житті правильні рішення. Саме тому прошу вас, шановні батьки, ще раз ознайомитися з політиками школи стосовно булінгу та використання інтернету [посилання на політики школи]. Будь ласка, знайдіть час поговорити про це з дітьми. Ми ж, зі свого боку, переконаємося, що дітям проведено урок про поведження у віртуальному світі».

Наш коментар

Це — лиш приклад можливої комунікації. Але якою б не була ваша комунікація з батьками, важливо донести ключові моменти:

- проблема булінгу — це проблема не виключно переслідувача та мішені чи класу, у якому вони навчаються, а всієї шкільної спільноти; випадкових людей тут немає;
- до розв'язання ситуації залучено усіх (загальношкільний підхід);
- підкреслено цінності школи як спільноти (належність до групи з певними цінностями, групові норми);

- похвалено та заохочено гарну поведінку учнів, які обирають не цькувати (позитивне підкріплення, підкреслення заслуги тих, хто поводить відповідно до групових норм);
- превентивні заходи — не лише покарання учасників, а й запобігання булінгу надалі (проговорення цінностей спільноти).

Ресурси

Шаблони заяв про булінг для роздруку

Розмірковування про повагу

Все необхідне для проведення опитування на виявлення рівня булінгу в закладі освіти

Діагностика булінгу і кібербулінгу. Методичні рекомендації

Інформація для дорослих, які доглядають за дитиною у зв'язку з війною і вимушеним переміщенням, UNICEF

Турбота про дітей під час конфліктів та вимушеної міграції, UNODC

ШКОЛА БЕЗ ЦЬКУВАНЬ: ДЛЯ ОСВІТЯН Подолання кібербулінгу.

Інформаційна гігієна (Видання перше)

Методичні рекомендації з організації системної протидії булінгу/кібербулінгу та підвищення знань з цифрової гігієни в закладі освіти.

Для самопідготовки працівників сфери освіти, шкільних адміністрацій та класних керівників. Практичні підходи спрямовані на роботу з базовою середньою школою.

Рекомендації спираються на ефективні методи та напрацювання соціальної психології. Заходи спроектовані з розуміння булінгу як соціо-екологічного явища, для протидії якому слід працювати в першу чергу зі шкільним середовищем. В цьому ж контексті висвітлено протидію маніпуляціям, фейкам та пропаганді в інтернеті, які можуть спричиняти булінг, базований на упередженнях.

Текст містить теоретичні основи, практики превенції та реагування на булінг/кібербулінг, ідеї проведення уроків з цифрової безпеки, гігієни та аналізу інформаційних повідомлень.

УДК [159.922.76:004.738.5-055.2+(316.6+37.015.31)
(076.035)]=161.2(477-075)

Авт. знак. **М47** 64 стор. Умовних друк. арк. 3.73 84x120/32

ISBN 978-966-421-309-4

Серія «Школа без цькувань», ISBN 978-966-421-304-9

Коректура: Олена Гуленко

Обкладинка та ілюстрації: згенеровані штучним інтелектом

Головна редакторка: Настя Мельниченко

© Настя Мельниченко. Текст, 2024.

© ГО «Студена». Майнові права видання і розпорядження, 2024.

© Видавництво «Теза». Оформлення, 2024. Свідоцтво ДК №4363 від 17.07.2012

© Sorkin Type, Eben Sorkin, шрифти видання «Merriweather», «Merriweather Sans».

© ФОП Осьмук С. Б., тираж, 2024. Свідоцтво ДК №6508 від 30.11.2018

Надруковано ФОП Осьмук С. Б.

купуйте: zamov@teza.in.ua

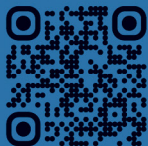
тел.: +38 (073) 300 52 25

ТЕЗА

teza.in.ua

Настя Мельниченко —
голова ГО «Студена»,
координаторка онлайн-курсу для освітян
«Недискримінаційний підхід у навчанні»,
авторка курсів
«Школа без цькувань. Вчителям»
та «Школа без цькувань. Батькам»,
стипендіатка Фулбрайта (Fulbright),
із дослідженням булінгу дітей
із емоційно-поведінковими розладами
та гостьова дослідниця Принстонського
університету (Princeton University)
із дослідженням впливу війни
та російської пропаганди на булінг
в українських закладах освіти

серія

Школа без цькувань

ISBN 978-966-421-304-9 (серія)

ISBN 978-966-421-309-4

